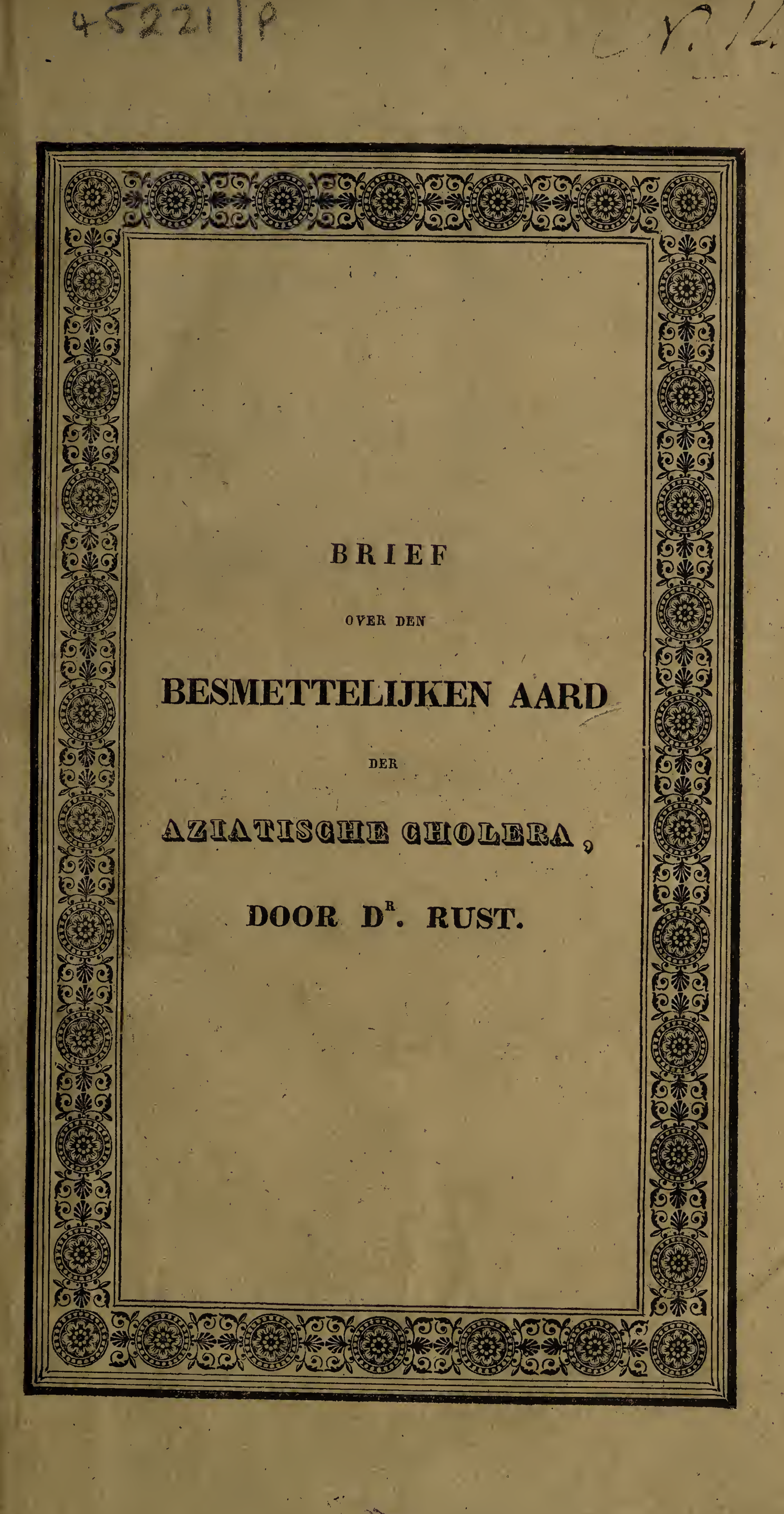

BRIEF

OVER DEN

BESMETTELIJKEN AARD

DER

AZIATISCHE CHOLERA,

DOOR D^R. RUST.

BRIEF

OVER

DEN BESMETTELIJKEN AARD

DER

AZIATISCHE CHOLERA

VAN

DEN VOORZITTER Dr. RUST

AAN

ZIJNE EXCELLENTIE DEN KONINKLIJK-PRUISSISCHEN WERKELIJKEN GEHEIMRAAD EN KAMERHEER

Baron *Alexander von Humboldt*

TE PARIJS.

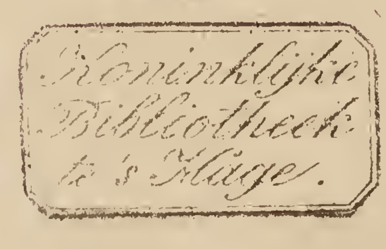
UIT HET HOOGDUITSCH VERTAALD

DOOR

G. VROLIK.

AMSTERDAM,
J. MÜLLER & COMP.,
1832.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

VOORREDE.

Dat ik de navolgende, oorspronkelijk alleen voor eenen brief bestemde regelen als nu ter perse legge, en daardoor het ondankbaar werk eens openlijken verdedigers van waarheden op mij neme, die velen niet welkom zijn, geschiedt alleen uit besef van pligt, om aan den veelvuldigen aandrang tot openbaarmaking van mijne op ervaring gegronde denkbeelden over den aard dezer spookachtige ziekte, eindelijk toe te geven. Doch inzonderheid scheen het ambt, dat ik bekleed, dit offer

te vorderen, vermits mij door hetzelve is opgelegd, om, het koste wat het wille, de nadeelen te keer te gaan, die de maar al te menigvuldige stukken in een tegenovergesteld gevoelen geschreven niet kunnen nalaten; het algemeen welzijn aan te brengen. Mogt het blijken, dat ik dit doel niet gemist heb!

BERLIJN,
den 10den Januarij,
1832.

RUST.

BRIEF

VAN DEN

VOORZITTER Dr. RUST,

AAN

ZIJNE EXCELLENTIE

DEN KONINKLIJK-PRUISSICHEN WERKELIJKEN

GEHEIMRAAD EN KAMERHEER

BARON ALEXANDER VON HUMBOLDT

te Parijs.

BERLIJN, November 1831.

Uwe Excellentie verlangt voornamelijk over de volgende punten nadere inlichting:

1. Hoe men het tegenwoordig in Berlijn maakt met de voorbehoedmaatregelen, indien Cholera-lijders in hunne eigene woning de ziekte verkiezen door te staan?

2. Of men nog dampbaden en wel met nut aanwendt?

3. Of ik, na de reeds verkregene ondervinding, die ziekte nog voor contagieus houde?

Wat het eerste punt aanbelangt, men heeft daaromtrent de aanvankelijk strenge maatregelen gewis zeer veel ingekort. Of men daar wel aan deed, is eene andere vraag? De afsluiting van geheele huizen heeft men doen vervangen door

eene afsluiting van het door zieken bewoond gedeelte; het afzonderen van verdachte personen in een daartoe aangewezen gebouw, dat eerst twintig en ook wel tien dagen moest duren, is daarna op vijf dagen gebragt, en eindelijk geheel opgeheven.

Men is daarbij uitgegaan van de grondstelling, dat men de smetstof of *aan* of *in* zich kon omdragen. In het eerste geval zou men door ontsmetting daarvan bevrijd kunnen worden; in het laatste zouden anderen daarvan geen nadeel beloopen, voor en aleer de smetstof werkelijk de ziekte heeft voortgebragt, wanneer er dan nog tijd genoeg is, den lijder ter beveiliging van anderen buiten gemeenschap te brengen. Men heeft daarom geene afzondering noodig, zoolang de menschen zich gezond voordoen, men behoeft hen gedurende een bepaalden tijd van afsluiting niet in het oog te houden.

Hoe vele waarheid ook in deze grondstelling moge gelegen zijn, kan zij echter ligt gevaarlijk worden, bijaldien men haar te wijd uitstrekt. In eene besmette stad, waar reeds eene algemeene verspreiding der ziekte plaats heeft, moge het tamelijk onverschillig zijn, of iemand, van wien men het niet verwachtede, onverhoeds, al ware het zelfs in gezelschap, in den schouwburg, in de kerk of elders, door de ziekte wordt overvallen. Hij zelve toch wordt onverwijld

afgezonderd, en die met hem in eenig verband stonden, kunnen zich ter hunner eigene zekerheid en die van anderen laten ontsmetten. Voor reizenden is zulks echter geenszins onverschillig.

Men kan het niemand aanzien, of hij de zaden der ziekte hebbe opgedaan, en zoo kan elk reiziger die van eene besmette plaats overbrengen naar een gezond oord, vermits vroeger of later deze zaden bij hem zeker tot ontwikkeling komen. Tegen zulk een gevaar kan niets behoeden, dan zorgvuldig op te merken, of iemand binnen eenen bepaalden tijd aan de Cholera komt te lijden; waartoe, naar mijne personeele beschouwing en ondervinding, een afsluitingstijd, ten hoogste van acht of tien dagen, in alle opzigten toereikend is. Om voor zulk een geval ten minsten eenigen waarborg te geven, bestaat dan ook de wet, dat niemand, die met een Cholera-zieken in gemeenschap geweest is of met hem in hetzelfde huis gewoond heeft, binnen vijf dagen daarna een pas, of een verlofkaartje ter afreize kan bekomen.

Hetgeen overigens, met betrekking tot de voorbehoedmaatregelen in besmette plaatsen, nog heden ten dage in werking is, en ook voor het vervolg in acht gehouden moet worden, bestaat kortelijk in het volgende:

De zieke wordt of in het gasthuis overgebragt, of in zijne woning gelaten. In het eerste geval

worden allen, die tot zijn huisgezin behooren, of toevallig in naauwen omgang met hem verkeerd hebben, zoo ook de woning zelve, onder bepaald toezigt, ontsmet, en hun onmiddellijk daarna de vrije omgang met anderen toegelaten. Verkiest de zieke in huis te blijven, dan wordt zijne geheele woning, of zoo hare verdeeling het toelaat, slechts dat gedeelte van dezelve, waarin zich de zieke bevindt, en tegelijk met hem al het overig personeel, dat hem ten dienste staat, of zich niet van hem wil laten scheiden, afgezonderd, en zoolang van alle onmiddellijke gemeenschap met anderen afgehouden, tot dat de lijder of genezen, of dood en begraven is; waarna de woning wederom wordt opengezet, en met deze en de vrijgelatene persoonen gehandeld, zoo als in het eerste geval.

Deze maatregel laat zich in alle omstandigheden en overal, waar niet bepaaldelijk booze wil in het spel komt, zonder de minste storenis in den omgang volhouden, ja hij werkt zelfs ter gunste van de verkeering, naardien hij een' ieder de zekerheid waarborgt, van niet onmiddellijk met zieken en met van besmetting verdachte persoonen in aanraking te komen. Hij behoedt wel niet geheel voor mededeeling der ziekte, maar hij beperkt haar naauw, en is voor de meeste gevallen toereikend, en daardoor ook over het algemeen van ontwijfelbaar nut. Nog verder van

deze voorbehoedregelen af te wijken en alle toevoorzigt op de gezondheid te willen opheffen, zou ik als misdadig tegen het menschdom rekenen, en zal dan ook, zoolang men mij daarop eenen werkdadigen invloed blijft verleenen, onder mijne toestemming nimmer plaats vinden.

Wat de tweede vraag aanbelangt, men denkt hier over niet eenstemmig. Het is intusschen niet te loochenen, dat de dampbaden, wanneer zij slechts onder de verschillende omstandigheden, waarin zich de zieken bevinden, meermalen aanwendbaar waren, goede diensten bewezen hebben, en dat zij ter regter tijd aangewend, die nog dagelijks bewijzen. Doch even zoo onbetwistbaar is het, dat zij nadeelig werken kunnen, en dat koude omslagen, koude begietingen, koud drinken menigwerf nut aanbrengen, daar dampbaden zouden geschaad hebben, ja dat lijders door koude gered zijn, die zonder hare aanwending onvermijdelijk zouden zijn omgekomen. Het schijnt, dat men in lof en smaad van de beide uitersten in de behandeling, gelijk zulks gewoonlijk het geval is, te ver is gegaan; dat men beide te onbepaald, te algemeen heeft aanbevolen of verworpen. Zoo als de bevindingen nu nog staan, geloof ik te mogen aannemen, dat de warmte in het eerste tijdperk der ziekte, de aanwending der koude daarentegen in het laatste tijd-

perk, in den bijkans adem- en werkeloozen toestand des lijders te pas komt, en dat door de laatste in schier hopelooze gevallen de lijder nog te redden is. De koude schijnt mij hier niet enkel als een krachtige prikkel op de bewerktuiging der huid (waartoe de aanwending van stortbaden vooral dienstig is) maar, algemeen op de oppervlakte des ligchaams aangebragt, ook nog volgens natuurkundige wetten te werken, als *het krachtigste middel, om de in het binnenste zamengedrongen warmtestof* naar buiten te lokken, daardoor het evenwigt te herstellen, en dusdoende een nieuw leven in het reeds werkeloos huidorgaan te voorschijn te roepen, hetwelk bij enkel gezonkene, nog niet geheel verlorene werkdadigheid, ongetwijfeld door wrijvingen en aanwending van kunstwarmte geschieden kan.

Er heeft zich eene vereeniging, een gezelschap van Artsen gevormd, bestaande uit de Geheimraden HORN, BARTELS en KLUG, de Regerings-Medicinaalraden ALBERS en BAREZ, den Medicinaalraad ECK, den Hoogleeraar WAGNER en mij, dat zich ten doel gesteld heeft, de wettig opgeteekende daadzaken zoo met opzigt tot de geneeskunde, als tot de geneeskundige staatsverzorging bijeen te zamelen, en, waar het mogelijk is, de onderscheidene wijzen van behandeling nader vast te stellen. Ter vervulling van dit

laatste doel heeft het gezelschap ook het bestuur van een Cholera-Lazareth op zich genomen, en ik zal niet in gebreke blijven, Uwer Excellentie van tijd tot tijd de uitkomsten van deze vereenigde bemoeijingen mede te deelen.

Wat eindelijk het derde punt betreft, moet ik bekennen, mij ten deele in eenige verlegenheid te bevinden, om open en vrij daarover uitspraak te doen, vermits een bloot briefwijze mededeeling niet geschikt is, dit onderwerp in alle bijzonderheden te behandelen, en ik gezworen heb, mij met de aanhangers van het leerbegrip, dat de Cholera door een Miasma (*) op de plaats van hare eerste verschijning zelve geboren wordt, in geenen strijd te willen inlaten. Ik houd van deze Hanengevechten niet. Ook heb ik, openhartig gezegd, voor de eene partij mijner tegenstanders te veel, voor de andere te weinig achting. Met de meesten laat zich in het geheel niet strijden. Die in zijn geheel leven nog geene contagieuse Epidemie heeft waargenomen, wien de eenvoudigste schoolbe-

(*) Voor geneeskundigen en voor hen, die zich met geneeskundige zaken inlaten, reken ik overbodig, het verschil tusschen *Contagium* en *Miasma* te verklaren. Het is mij echter wel eens voorgekomen, als of zulks niet overal en door allen even juist onderscheiden wierd; waaruit dan noodwendig eene bron van groote verwarring ontstaan moet. V.

grippen van besmetting en vatbaarheid voor dezelve, van contagieuse en miasmatische, van epidemische en sporadische ziekten nog ontbreken, die stellingen oppert, waarbij men te vergeefs naar logische beginselen zoekt, die zich nimmer de moeite heeft gegeven, de verschijnselen en het beloop van andere contagieuse ziekten slechts geschiedkundig nader te leeren kennen, denzulken kan ik niet voor mondig, voor opgewassen tot zulk eenen kampstrijd verklaren, of hem een stemregt toekennen: tot deze klasse van Geneesheeren nu behoort verre weg het grootst getal mijner tegenstanders. Het is een vloek, die op het menschdom drukt, dat niemand door de ervaring van anderen wijzer wordt!

Even min behoeft het dan ook eene wederlegging aan die gedeeltelijk zeer geleerde en achtbare oudere Artsen en Natuuronderzoekers, welke alle en iegelijke Contagiositeit van Epidemische ziekten ontkennen, en zelfs de pest voor niet besmettend verklaren. Tegen zulke beschouwingen laat zich niet strijden; men geraakt ten minste door zulk eenen strijd tot geene uitkomsten. Tot de klasse van mijne laatstbedoelde tegenpartij behoort ook, zoo ik mij niet vergis, Uwe Excellentie. Indien ik ook bereid ben, alle mijne beschouwingen ter aller ure ondergeschikt te maken aan Uwe hoogere, meer ervarene en vastere inzigten, kan ik echter in

het onderhavig geval met Uwe Excellentie niet van één gevoelen zijn. Uwe Excellentie veroorlove mij daarom, de gewigtigste data alhier bij te brengen, die mij bepaalden, om mijne oorspronkelijke beschouwing, » dat de Cholera » eene miasmatische, geene contagieuse ziekte is," te laten varen, en aan het tegenovergestelde gevoelen vast te houden. Ik wil geene Proselyten maken, doch de achting, die Uwe Excellentie de goedheid had, aan mij en mijnen ambtswege volbragten arbeid tot nu toe te schenken, wenschte ik door de Cholera, die mij reeds zoo veel ontroofd heeft; wat anders den mensch lief en waard is, niet ook nog te verliezen.

Anderen, boven welke ik mij in mijne tegenwoordige ambtsbetrekkingen te verheven gevoel, mogen gelooven, dat eigenliefde mij in den weg staat, om voor eene erkende dwaling uit te komen. Het geloof van dezulken kan mij te minder van den regten weg afleiden, daar het te gelijk eene onbekendheid met onze geneeskundige staatsinrigtingen verraadt. Doch van Uwe Excellentie, wien deze inrigtingen niet onbekend kunnen zijn, wenschte ik een regtmatiger, mijner denkwijze en mijn karakter meer voegend oordeel over mijn doen en laten te erlangen.

Uwe Excellentie weet, dat de beslissing over wetenschappelijke aangelegenheden niet van de

meening van dezen of genen zaakkundigen, wel het minst echter van eenen ambtenaar afhangt, belast met het beheer en toevoorzigt over het uitoefenen der kunst, gelijk bij mij het geval is, maar dat hiervoor eene bijzondere kommissie van geleerde Artsen en Natuuronderzoekers is aangesteld, wier uitspraak alleen voor juist erkend wordt, en in een monarchalen Staat als grondslag voor de wetgeving *moet* gelden, bijaldien niet aan willekeur en misbruik van magt de vrije teugel zal gelaten worden; zoo niet het luid gezwets van ieder eigenwijzen, doch menigwerf nog naauwelijks van het schoolstof gereinigden Doctor, of de eeuwig wankelende bespiegeling van een ligtgeloovigen veelweter, elk oogenblik de Regering van het betreden pad dreigt af te leiden, of alle geneeskundige verordeningen uit hare wettige voegen te doen verzetten. Het was hierom geheel onverschillig, welk denkbeeld door mij aan de natuur der ziekte gehecht wordt, daar ik, als lid van het Ministerie, slechts naar eene voorgeschrevene, vastbepaalde orde, heb te zorgen voor de rigtige uitvoering van de maatregelen, die bij de wet bevolen zijn.

Des te onbevangener mag dan mijn oordeel zijn, wanneer ik op dit oogenblik mij uit innerlijke overtuiging aansluit aan de wettige uitspraak der wetenschappelijke kommissie voor de geneeskundige Staatsverordening, » *de Azia-*

tische Cholera is eene contagieuse, geene miasmatische ziekte."

Mijne gronden voor deze meening, die ik met de meest geachte Artsen en Geleerden van Berlijn, de Geheim-Medicinaalraden HORN, KLUG, KLUGE, BARTELS, LINK, TRUESTEDT, den Generaal-arts KOTHE en de meeste militaire Artsen, de Medicinaalraden en Professoren CASPER, BAREZ, BUSSE, ALBERS, BREMER, ECK, WAGNER enz., alle besturende Hospitaal-artsen en met de meesten der oudere geneesheeren bij de voorbehoedings-kommissiën en armen gemeen heb, deze mijne gronden, zeg ik, berusten op de volgende daadzaken:

1°. *De wijze van verbreiding der ziekte bewijst reeds op zich zelve hare contagieuse natuur.* Zij heeft zich toch langzaam uitgebreid, altijd zich aan de Landwegen en Watergangen houdende, den leger- en karavanen-trein volgende. Zij heeft veertien jaren gebezigd, eer zij uit het binnenste van Azië tot ons gekomen is. Zij heeft zich daarbij aan geene bepaalde rigting gehouden, maar is naar alle zijden, volgens alle Hemelsstreken, voor- terug- en zijdwaarts doorgedrongen, en zulks bestendig binnen een tijdsverloop, dat met den tijd der reizen te water en te land, *niet met den tijd der bewegingen van de lucht* overeenkomt. Zij doet wijders bij haren voortgang *geweldige sprongen*, trekt niet, gelijk miasmatische ziekten wel plegen te doen,

volgens eene bepaalde rigting geheele landstreken door. Zij is, zonder een eenig tusschenliggend oord aan te doen, van Berlijn naar Maagdeburg, van Maagdeburg naar Hamburg, van Hamburg of van Memel naar Sunderland gereisd. Zoo heeft zij het overal en allerwege gemaakt. Men vindt zich bedrogen, wanneer men op de kaart den westelijken gang wil aanwijzen, dien zij alreeds genomen heeft. Zij verschijnt regelmatig het eerst in de Hoofdsteden en Handelplaatsen eener Provincie, en verbreidt zich dan eerst als van een middenpunt naar omgelegen oorden, de winden mogen daarbij blazen uit welken hoek men wil. Op deze wijze stooten de besmette plaatsen en gewesten eindelijk op elkander. Zulk eene wijze van uitbreiding nu kan onmogelijk het voortbrengsel zijn van eene zich naar het Westen voortbewegende, miasmatische lucht, en even zoo min het gevolg van waterstroomen naar eene bepaalde strekking. Maar bij zulk eene overtuiging kon men dan ook slechts aannemen, dat deze ziekte altoos in gezegde plaatsen uit atmosphaerische, tellurische en cosmische verhoudingen, of eigenlijk misverhoudingen, wordt te voorschijn geroepen. Wie met deze onbekende grootheden beter vertrouwd is, dan ik, en behagen vindt in door hem zelve gevormde droombeelden mag in Godsnaam zoo lang voortdroomen,

als hij begeert, maar hij moet ons, indien wij zijne zoogenaamde wetenschappelijke gevolgtrekkingen niet voor ledige stroopoppen zullen verklaren, aanwijzing doen, waarom allerwege, en bij den meest verschillenden invloed, dezelfde ziekte immer te voorschijn treedt, waarom hare duurzaamheid, en hare waarschijnlijk grootere of geringere verspreiding, op eenen reeds vooraf te berekenen maatstaf van tijd, en naar uiterlijke, gegevene verhoudingen zich tamelijk zeker laten bepalen; en waarom de ziekte *niet gelijktijdig* in alle deze plaatsen, of wel volgens *eene omgekeerde opvolging*, ontstaat, maar over het algemeen genomen een bepaalden gang neemt, waarom zij namelijk niet vroeger in Danzig, dan in Warschau, niet eerder in Berlijn, dan in Danzig, Elbing, Koningsbergen, enz., niet vroeger in Maagdeburg of Hamburg, dan in Berlijn, niet eerder in Weenen of Praag, dan in Lemberg en Pesth is uitgebarsten?

2. *De ziekte stoort zich aan geen klimaat, aan geenen bodem, aan geene weêrsgesteldheid.* Zij heeft bij de grootste koude en bij de grootste hitte even sterk gewoed. Zij heerscht *gelijktijdig* in plaatsen, wier geographische ligging en onderlinge afstand de grootste verschillen betrekkelijk het klimaat aanbieden. Zoo verschillend de weêrsgesteldheid, de graad van warmte, de windstreek in Cairo, Alexandrië, Odessa,

Moskau, Petersburg, Warschau, Koningsbergen, Breslau, Berlijn, Weenen, Ofen, Maagdeburg, Hamburg, Praag en Sunderland op een en denzelfden tijd en wel onafgebroken zijn moge, heeft echter de ziekte, onbekommerd over alle die invloeden, haren zetel aldaar gevestigd. Ook hangt hare grootere of geringere verspreiding in eenig oord doorgaans niet af van het beter of slechter, van het droog of nat weder, maar van geheel andere omstandigheden. Zoo hebben wij ook hier te Berlijn in den schoonsten en warmsten herfst naar evenredigheid vele Cholera-zieken gehad, terwijl wij vroeger en ook nu, bij het heilloost, slecht en vochtig weder, bijkans in het geheel geen' aanwas van zieken meer bekomen, en de Cholera zelve tegenwoordig geheel schijnt te zullen verdwijnen.

Daarentegen hebben wij om en bij Michaëlis, staande den verhuistijd, de meeste zieken geteld, en is de ziekte *daardoor in Stadswijken medegesleept,* welke tot dien tijd toe daarvan ganschelijk waren verschoond gebleven. Geheel hetzelfde geval heeft in Koningsbergen en in andere grootere steden plaats gevonden. Ook is het om het even, of de streek moerassig of zandig, hoog of laag gelegen is; maar het is niet om het even, of dezelve sterk of zwak bevolkt, naauw of ruim bebouwd is. Zelfs het moerassige Holland is tot heden toe nog van de ziekte verschoond,

terwijl het gezond gelegene Luneburg niet is bevrijd gebleven. In de eng bebouwde en drukbewoonde Koningstad van Berlijn heeft de ziekte meer stof ter voortplanting gevonden, dan in de met breede straten voorziene Fredriksstad. Nog minder voedsel, dan in het ruim en luchtig Berlijn, vond de ziekte in het *waterig*, doch betrekkelijk minder bevolkt Potsdam. Geheel het tegendeel heeft in de naauw bebouwde en naar evenredigheid sterker bevolkte steden, Maagdeburg, Breslau, Koningsbergen en andere plaats gehad. Onze steeds voor ongezond uitgekretene en moerassige diergaarde, uit welke, zoo moeraslucht, gelijk sommigen gelooven, aan het voortbrengen dezer ziekte deel heeft, de smetstof had moeten opstijgen en van daar het eerst in de stad worden overgebragt, deze diergaarde heeft niettegenstaande de ongewone, aldaar in den herfst plaats gevonden hebbende overstroomingen, niet eenen enkelen zieken geteld. Integendeel de inwooners van Berlijn hebben door het gebruik maken van hunne landhuizen zich daar zelfs het zekerst tegen de besmetting weten te beveiligen, naardien zij alzoo den gemeenzamen omgang met de Stadbewoners vermeden, en hun verblijf aldaar gedeeltelijk nog behouden, gedeeltelijk eerst laat in den Herfst, toen de ziekte sterk aan het afnemen was, verlaten hebben.

3. *De ziekte treedt te voorschijn als eene*

contagieuse, *doorgaans niet als eene miasmatische of uit andere algemeene invloeden ontstane krankte.* Met het verschijnen des eersten zieken aan eenig oord is ook de mogelijkheid, ja, helaas in de meeste gevallen, de zekerheid daar van hare verdere verspreiding, indien niet op hetzelfde oogenblik de ware aard der ziekte gekend, en de noodige voorbehoedselen tegen hare uitbreiding worden in het werk gesteld. De ziekte begint altijd op eenige plaats met een enkel voorwerp, en tast vervolgens meer menschen aan; het getal van deze stijgt tot zekere hoogte, en na vier, ten hoogste vijf maanden schijnt zij, nadat opvolgend al minder en minder slagtoffers haar ten deel vallen, geheel te zijn uitgebluscht. Het grooter of kleiner getal der aangetaste lijders, de sneller of langzamer verspreiding, zoo als ook de langer of korter duur der Epidemie, hangt doorgaans af van uiterlijke omstandigheden, van de grootere of geringere vatbaarheid der voorwerpen, van hunne levenswijze, hunne woningen, beroepsbezigheden en van de meer of min doelmatig opgevolgde of geheel verwaarloosde voorbehoedmaatregelen. Dikwerf bereikt onder gunstige, de verspreiding niet bevorderende omstandigheden, het getal zieken naauwelijks die hoogte, dat men de Cholera met regt voor eene Epidemie zoude kunnen begroeten. Nergens even-

wel zijn de ziektegevallen zoo menigvuldig geweest, als wel bij andere Epidemiën, die in algemeene op den mensch werkende oorzaken, in atmosphaerische en tellurische redenen, haren grond hebben. Zoo was onze hoogste aanwas van Cholera-lijders drieenzestig, terwijl wij in het vorig jaar dagelijks tot tweeduizend zieken telden, die door de toenmaals heerschende, miasmatische, noordsche zinkingziekte werden aangetast. Het minst echter heeft men ergens waargenomen, dat de Cholera, zoo als zulks wel het geval is met miasmatische ziekten, reeds bij den aanvang honderden op eenmaal heeft aangegrepen. Petersburg, hetwelk men gewoonlijk als voorbeeld aanhaalt voor een zoo snel woeden der Cholera, en ten gevolge daarvan ook als bewijs voor derzelver miasmatischen aard, Petersburg levert juist het sprekendst bewijs, dat die vermeerdering en uitbreiding der ziekte geheel afhankelijk moet worden gemaakt van de mindere of meerdere zorgvuldigheid, om de zieken van de gezonden afgezonderd te houden. Ook in Petersburg begon de Cholera met één geval, dat met den dood eindigde. Het getal der aangetaste voorwerpen steeg gaande weg tot drie, zes, tien, twintig, veertig, zestig, en eerst toen het volk in zijne verblinding tegen de maatregelen der Regering opstond, toen men in de ziekenzalen indrong, levenden en dooden uit

dezelve met geweld weghaalde enz.; eerst van dien dag af, dat alle geregeld toevoorzigt had opgehouden te bestaan, werden dagelijks honderden door deze schrikkelijke ziekte aangetast. Wanneer men eindelijk Geneesheeren vindt, die juist daarin, »dat de Cholera minder dan an»dere epidemische ziekten om zich heen grijpt," een bewijs voor hare niet besmettelijkheid willen vinden; die gelooven, dat eene contagieuse ziekte altijd eene algemeene verwoesting ten gevolge hebben moet, en die daarom volhouden, dat onder de gegevene omstandigheden half Petersburg en Warschau had moeten uitsterven, indien de Cholera wezenlijk besmettelijk ware, zoo kan ik daartegen niets anders inbrengen, dan dat ik met de wederlegging van zulke gronden, welke eene zoo groote onkunde verraden van het beloop aller contagieuse ziekten, en wel der besmettelijkste van alle, met name der Pest, mijnen tijd niet wil verspillen.

4. *De ziekte laat zich afsluiten.* Dit is door duizendvoudige ervaring bewezen, hoezeer ook de schijn en een *oppervlakkige* blik op de plaats gehad hebbende voorvallen daartegen mogen spreken. Indien onze gezondheids-cordons de ziekte niet hebben kunnen tegen houden, zoo bewijst dit niets tegen mijne stelling; want het mislukken van deze kolossale onderneming was onder de gegevene omstandigheden zeer gemakkelijk

te voorzien, waarom ik ook reeds van den beginne af daartegen mijne stem heb laten hooren. Desniettemin oordeelde het Pruissisch Bewind het nemen van deze voorbehoedselen aan het beschaafd Europa schuldig te wezen. Welk verwijt zoude men ook niet aan Pruissen, en wel met schijn van regt, gedaan hebben, indien het zich, om het waarschijnlijk mislukken der maatregelen, had laten terug houden, van alles in werking te brengen, wat het doordringen der besmettelijke ziekte volgens geneesstaatshuishoudkundige grondregelen had kunnen verhoeden? Pruissen heeft dan, onbekommerd om de gevolgen, en geene opoffering te zwaar achtende, zijne verpligting jegens Europa met eere vervuld. Maar het trekken van een militair-cordon op eene lengte van bijkans tweehonderd mijlen, langs doorgaans opene grenzen, niet tegen heen en weer trekkende handwerkslieden en smokkelaars, maar tegen twee krijgvoerende natiën, is een vraagstuk, dat nog geen Staat heeft behoeven op te lossen, en dat wel bezwaarlijk ooit of immer voldoende zal kunnen worden opgelost.

In weerwil van alle plaats hebbende ongelegenheden zou echter de onderneming nog grootendeels gelukt zijn, zoo de vrede tusschen Rusland en Polen slechts twee maanden vroeger had kunnen worden gesloten. Niet de aard der ziekte, maar de magt

der omstandigheden heeft schuld aan het mislukken der maatregelen, en ik ben vast overtuigd, dat wij, alles gelijk staande, even weinig in staat zouden geweest zijn, het doordringen der Pest tegen te houden. De stelling: Oostenrijk heeft honderd jaren lang door een gezondheids-cordon de Pest uitgesloten, en evenwel de Cholera niet buiten zijne grenzen kunnen houden: de laatstgenoemde ziekte moet dus van een' anderen (miasmatischen) aard zijn, is naar mijne meening, ten eenemale valsch. Indien wij de Cholera door Turkije over Zevenbergen te wachten gehad hadden, zoo zoude Oostenrijk met zijne gezondheids-inrigtingen ons even goed voor deze ziekte, als voor de Pest bewaard hebben. De ligging van de grenzen aan dien kant van het Rijk, de passen, die de Natuur aldaar getrokken heeft, de van kindsbeen af met hun beroep vertrouwd geworden grenswachters, en het onbeduidend verkeer tusschen beide Staten, dat daarenboven reeds eene eeuw naar vaste bepalingen is geregeld, zouden ook hier de goede uitkomst verzekerd hebben. Hierin kon echter aan andere grenzen en onder geheel tegenovergestelde omstandigheden, noch Oostenrijk, noch Pruissen naar wensch slagen.

Gedurende eene halve eeuw heeft men zich moeite gegeven, den wederkeerigen handel tusschen beschaafde volken gemakkelijk te maken;

kunstwegen voeren van het eene land naar het ander; met stoombooten en snelwagens vliegt men als geheele landen door; tol- en handelstelsels zijn als ineen gesmolten; voor het verstandelijk en ligchamelijk verkeer is den mensch alle mogelijke hulp en bijstand verleend, en dat alles zal nu op eenmaal worden afgesneden; elk land, iedere Provincie zal op zich zelve afzonderlijk bestaan? Dit is zelfs onder gunstiger uitwendige omstandigheden, dan waaronder Pruissen en Oostenrijk hunne gezondheids-cordons moesten oprigten, geheel onmogelijk. Ten minste kan dit geen land, geene provincie, zelfs geene enkele stad lang uithouden. Daarom hebben dan ook de gezondheids-cordons de Cholera wel eenigen tijd kunnen ophouden, maar niet geheel buiten sluiten; doch evenzeer zouden wij ook de Pest, ingeval de Cholera een voorlooper van dezelve ware, op het hoogst genomen, slechts vermogen op te houden, doch geenszins, de omstandigheden gelijk staande, geheel kunnen afweren. Dat nu de Cholera door onze cordons indedaad lang opgehouden geworden is, bewijst niet alleen de geschiedenis der Epidemie, maar zelfs een enkele blik op de landkaart toont het onwedersprekelijk aan. Langs het geheele grenscordon grasseerde de ziekte buiten hetzelve op zeer vele punten, en wel in de nabijheid van een kwart en van een halve mijl, zonder het

cordon te overschrijden. Het op eenen afstand van vier of vijf mijlen om Danzig getrokken cordon beveiligde alle de plaatsen, buiten dezen omtrek gelegen, hoewel zij noch door klimaat, noch door verschil van levenswijs, noch door bergen of rivieren bijzonder onderscheiden waren, terwijl inmiddels binnen dien omtrek de ziekte allerwege uitbrak.

De voorbeelden, dat te midden van besmette streken enkele buurten zich alleen door vrijwillige afsluiting voor de ziekte vrijwaarden, terwijl zij buiten dezelve met hevigheid woedde, zijn heden ten dage nog bij honderde voorhanden; ja het ontbreekt niet aan voorbeelden, dat te midden van besmette steden, eenige huizen, armengestichten, kloosters, gevangenissen en dergelijke, door houten heiningen en verhoeding van allen omgang naar buiten, gezond bleven, terwijl inmiddels alle de overige huizen in dezelfde buurt besmet waren. Ook in Berlijn ontbreekt het niet aan voorbeelden van dien aard; ja zelfs den Egyptenaren is deze ondervinding niet meer nieuw. In een' brief uit Alexandrië van den 26sten September des jongst verloopen jaars (*) wordt de ervaring medegedeeld, dat, bij het heerschen van de Cholera aldaar, in meer dan zestig zeer talrijke familiën, die zich, zoo als in pesttijden, bin-

(*) Algem. Zeitung, Beilage zu N°. 320.

nen hare huizen opsloten, en zich voor iedere aanraking van andere menschen en voorwerpen in acht namen, *niet een enkel persoon* door de Cholera is aangetast geworden, terwijl vele anderen, die dergelijke maatregelen van voorzigtigheid niet konden of wilden nemen, door de ziekte werden weggesleept; waaruit de berigtgever zeer juist het gevolg afleidt, dat de Cholera dan toch wel eene *contagieuse* ziekte zijn moet.

Soortgelijke ondervindingen zijn reeds zoo menigwerf medegedeeld geworden, dat het even nutteloos schijnt, dezelve te herhalen, als het mij te ver zoude afleiden, hier nieuwe, nog niet algemeen bekende bewijsstukken voor deze daadzaak uit wel gestaafde aanteekeningen bij te brengen, hetgeen ik mij echter voor eene andere gelegenheid wil voorbehouden. Het staat niet minder vast, dat de ziekte, wanneer zij eenmaal ergens post gevat heeft, zich in hare verdere uitbreiding door doelmatige afzonderingsmiddelen laat beperken, ja geheel onderdrukken. Slechts één geval van dien aard wil ik hier aanhalen, dat het namelijk in het Bromberger Regerings-distrikt aan het Bestuur gelukte, op vierendertig plaatsen de verspreiding der ziekte alleen door afzondering van den eersten lijder voor te komen. Elke dezer plaatsen heeft slechts eenen enkelen zieken gehad, door wiens afzondering het vierendertig maal gelukte, de ziekte

in hare geboorte te smoren. Zulks is meer of min ook in andere provinciën, met name in Silesië en Brandenburg, het geval geweest. In het Ambtsblad der Liegnitzer Regering van 20 November ll. staat woordelijk: » voor vol- » komen afzonderings- en ontsmettings-maatre- » gelen week de ziekte spoedig en *bijkans eerder,* » *dan zulks bij andere aanstekende ziekten* » *het geval pleegt te zijn.*" Zal dit alles toeval wezen? Zal zulk een toeval zich tot vierendertig maal in een enkel Regerings-distrikt kunnen herhalen? Zullen tellurische en atmosphaerische redenen slechts op één enkel persoon ziekmakend kunnen werken, en alle overige inwoners verschoonen? Kunnen de bepaalde omstandigheden, onder welke men zulk eene individuële en op zich zelve staande vatbaarheid voor een' algemeen schadelijken invloed zich als mogelijk kan voorstellen, zich wel op eene zeer kleine distriktsvlakte en in zoo korten tijd, vierendertig maal herhalen? Of is het niet natuurlijker en voor het eenvoudig menschenverstand gemakkelijker te bevatten, dat, hetgeen ook voor het grooter aantal van gevallen bewezen is, de lijder zich zijne ziekte van eene besmette plaats heeft op den hals gehaald, en in zijne woonstede overgebragt, doch dat aan derzelver verdere uitbreiding door afzondering is paal en perk gesteld?

5. *De gedaante, onder welke de ziekte te*

voorschijn treedt, bewijst reeds, dat haar eene vreemde, eene eigendommelijke smetstof, eene ware vergifts-werking ten grondslag ligt. Ik ben drieendertig jaren praktiseerend Geneesheer; ik heb bestendig in groote hospitalen gewerkt, en ben als onderwijzer aan het ziekbed steeds bedacht geweest, om het uiterlijk voorkomen der ziekten nader te leeren kennen, doch nooit of nimmer heb ik iets dergelijks gezien, als bij de Aziatische Cholera. De ziekte heeft met onzen gewonen braakloop niets, dan den oneigenaardigen naam, gemeen; de levenden zien er uit als dooden, en de dooden als levenden. Die eene doodenkamer van Cholera-lijken bezoekt, zou zich kunnen verbeelden, dat een RAUCH, of een TIEK (*) aldaar modellen heeft ten toon gesteld, om ons de uitdrukking van alle gemoedsaandoeningen op eens voor te houden. De snelheid, waarmede de ziekte voortgaat, de geheele ontaarding van alle levenssappen binnen het verloop van weinig uren, de ontstemming en verlamming van het gansche zenuwstelsel kunnen het gevolg niet zijn van eene algemeen werkende Atmosphaer, of van eenige andere middenstof, waarin met den zieken gelijktijdig honderdduizenden zich zonder nadeel bewegen. Het is eene vergifts-werking, die alleen met de werkingen van een' slangen- of adderbeet, van ingenomen blaauwzuur of van dergelijk

(*) Beide vermaarde Beeldhouwers te Berlijn.

gift kan worden vergeleken. Die heden nog frisch en gezond is, kan morgen, ja reeds na weinige uren een lijk zijn. Dit is juist het spookachtige, hetwelk de ziekte heeft, en wat zij van den aanvang der Epidemie af tot aan haar verdwijnen toe *even zeer* behoudt. Daardoor onderscheidt zij zich ook van alle miasmatische Epidemiën, die in haar verder beloop aanmerkelijk van karakter veranderen.

Gelijk alle echt contagieuse ziekten bij millioenenvoudige overplanting altijd denzelfden vorm behouden, zoo is zulks ook het geval met den Aziatischen braakloop. Dezelve kan, even als de pest, de kinderpokken en alle besmettelijke ziekten, wel in kracht af- of toenemen, maar zijn eigenlijk karakter verandert daarbij niet. Hij kan ook, gelijk alle contagieuse ziekten, volgens den maatstaf van hoogere of lagere vatbaarheid voor de smetstof, en zelfs naar de grootere of geringere werkdadigheid van die stof, meer of minder, sneller of langzamer dooden, zonder daarom in zijnen *wezenlijken* vorm te veranderen. Even als alle door contagium aangebragte Epidemiën, zoo is ook de Cholera bij haar eerst verschijnen op de eene of andere plaats het sterkst doodelijk, terwijl alle miasmatische Epidemiën eerst in het midden van haren loop de meeste offers eischen, of dan eerst voor de daardoor aangetasten het meest verderfelijk worden.

Wil men echter, in weerwil van alle deze daadzaken, elke overeenkomst der Cholera met andere contagieuse ziekten loochenen, en volhouden, dat haar alle kenmerkende teekenen der laatstgenoemde ontbreken: welnu, dan heb ik hierop niets anders te zeggen, dan dat zulk eene stelling of haren grond heeft in eene gebrekkige kennis der natuur en des beloops zoowel van andere contagieuse ziekten, als van de Cholera zelve, of blootelijk op eene opgevatte meening kan berusten, naardien er eensdeels vele waarlijk contagieuse ziekten bestaan, zonder koorts, zonder vaste tijdperken van opvolging in de ziekte, en zonder zigtbare ontlasting van ziektestof, en anderdeels de Cholera zelve vele van deze eigenheden niet mist, hoezeer zulks door sommigen stellig wordt verzekerd. Men kan buiten en behalve dit alles ook niet inzien, waarom de Aziatische braakloop niet even zeer, als bijv. de hondsdolheid, eene *ziekte van een' geheel eigen aard* zou kunnen zijn, zonder daarom op te houden contagieus te wezen.

6. *De mededeeling der ziekte van voorwerp aan voorwerp laat zich in duizende gevallen als met den vinger aanwijzen.* Wanneer heden eene zwangere vrouw in de Charité opgenomen wordt, en morgen aan de Cholera ziek raakt, en wanneer, nadat zij van hier in een Cholera-hospitaal is overgebragt, in de naastgelegene kamer, nog ten dage van haar vertrek, drie zuigelingen

door den braakloop worden aangetast en binnen weinige uren komen te sterven, terwijl behalve deze in het gansche huis zich geen enkel Cholera-lijder bevindt; wanneer diezelfde ervaring met eene andere zwangere vrouw en drie andere zuigelingen na drie weken zich herhaalt; wanneer heden de volmaakt gezonde en krachtige oppasser van een' krankzinnigen, die aan de Cholera ziek ligt, ook door dezelfde ziekte wordt aangetast en in weinige uren overlijdt; wanneer de geheel gezonde huisvader, die zijn verblijf tusschen twee ziekenkamers houdt, waarin de laatstgemelde gevallen van Cholera plaats hadden, en die het toezigt over de besmette kamer, de kleederen en het huisraad moest houden, plotseling door de ziekte wordt overvallen, en ook al binnen weinige uren een lijk is; wanneer de ziekte, terwijl zij in de gansche stad heeft opgehouden, alleen nog in enkele ziekenzalen van het gesticht, waarin zij eenmaal was ingeslopen, van voorwerp op voorwerp zich voortplant, terwijl de overige achthonderd personen, die in hetzelfde gebouw en onder dezelfde betrekkingen en invloeden verkeeren, gezond blijven; wanneer in een klein, ver van de stadspoort afgelegen huis, in welks geheelen omtrek nog geen Cholera-lijder is voorgekomen, in den avond van den 12den October een bij zijnen oom inwonend arbeider plotseling ziek wordt en nog denzelfden nacht sterft, den volgenden

dag (den 13den) het eenig kind van dien oom ziek wordt, en desgelijks komt te overlijden, en den 15den daaraanvolgende de oom zelf door de ziekte wordt aangevallen, en het daarna met zekerheid blijkt, dat de broeder van den oom als Cholera-ziekendrager in stadsdienst is, en dat de eerstgestorven dien man in den ochtend van den 12den October bezocht heeft; wanneer verder in een militair-hospitaal hier ter stede, waarin tot hiertoe, en ook maanden lang daarna, zich geen Cholera-lijder heeft opgedaan, welks bewoners van de stad afgezonderd, en welks uitgangen door wachten bezet waren, een op het wegzenden na herstelde lijder onverhoeds ziek wordt aan de Cholera, en, nadat hij verwijderd en naar een Cholera-hospitaal is overgebragt, ook zijn nevenman in het militair-ziekenhuis door dezelfde ziekte wordt aangegrepen, en het zich dan opheldert, hoe de eerst ziek geworden soldaat, den dag te voren, uit het hospitaal heeft weten te sluipen, en een huis bezocht heeft, waarin verscheiden Cholera-zieken zich bevonden hebben; wanneer eindelijk in eene groote stad, gedurende het geheel beloop der Epidemie, zich de verspreiding derzelve, men zou bijkans zeggen van huis tot huis, zoo zonneklaar laat aanwijzen, als hier in Berlijn het geval geweest is (*), gelijk

(*) Berliner Cholera-Zeitung, N°. 5, 20, 31, 34 en 35.

men trouwens overal zou kunnen aanwijzen, indien men met zulk eene aanwijzing maar gediend ware — zoo kan ik in dit alles slechts bewijzen voor de besmetting vinden, en dien ten gevolge de ziekte zelve niet anders dan als contagieus beschouwen.

Soortgelijke gevallen van mededeeling der ziekte, als de bovenvermelde, doen zich dagelijks op, en zijn reeds zoo veelvuldig aangetoond, dat ik met de bijzondere vermelding van een grooter aantal den tijd niet wil verspillen. Zeer juist zegt dan ook het reeds genoemde Ambtsblad der Liegnitzer Regering, dat, waar meer gevallen van ziekte na elkander voorkwamen, zich de wegen, langs welke de ziekte zich door besmetting had voortgeplant, meestal zeer juist en *wel veel juister* lieten aanwijzen, dan zulks bij de meeste aanstekende ziekten het geval is. Men beweert wel is waar: Geneesheeren en ziekenoppassers, die toch het meest met den lijder in aanraking komen, worden niet besmet: bijgevolg kan de ziekte zelve ook niet besmettelijk wezen, en alle, voor het tegendeel pleitende ondervinding is dus bedriegelijk. — Doch al neemt men in 't geheel niet in aanmerking, dat Doctoren en ziekenoppassers, juist omdat zij gewoon zijn met zieken om te gaan, meer verhard worden tegen alle soort van nadeelige invloeden, en mindere vatbaarheid voor besmetting bezitten, dan andere menschen, zoo is de ge-

liefkoosde stelling, die de eene voorstander van het Miasma den anderen napraat, of ook wel naschrijft, zonder zich in het minst te bekommeren, of zij juist is of niet, geheel aandruischend tegen de ervaring. Want niet alleen alle jongere in hospitalen aangestelde Geneesheeren zijn bijkans doorgaans aan de Cholera ziek geworden, maar ook vele andere Doctoren zijn het slagtoffer derzelve geworden. In de met Geneesheeren zoo zwak bezette provinciën Posen en Pruissen hebben, volgens de alleen tot nu toe van ambtswege ingediende berigten, veertien Artsen, waaronder zes Ring-Artsen (Kreis-Medicinal-Beamte), het leven bij deze ziekte verloren. Nog veel aanmerkelijker is het getal van ziekenoppassers, die een offer van hun beroep geworden zijn. Te Berlijn alléén werden er, volgens de eerste opgave van ambtswege, negenenveertig door de Cholera aangetast, waarvan er tweeentwintig stierven. Behalve deze zijn er vervolgens nog vierenzestig opgegeven, of op eene andere wijze ter kennis van het Bestuur gekomen.

In andere hospitalen is het geheele verzorgingspersoneel uitgestorven; zelfs heeft de Heer VON SUBKOFF, hoewel hij de besmettelijkheid der ziekte wilde loochenen, toch moeten erkennen, dat van hospitaalbedienden, door elkander gerekend, dertig tot veertig ten honderd door de Cholera overvallen werden, terwijl buiten het ziekenhuis

doorgaans slechts drie ten honderd van de bevolking de werking der ziekte ondervonden.

Wanneer men echter bijbrengt, dat zeer velen, die met den zieken het meest omgegaan hebben, door de Cholera niet zijn aangetast, dat anderen, die het bad, het bed met denzelven gedeeld, ja zelfs de uitwerpselen geproefd of op zich ingeënt hebben, evenwel van de Cholera zijn verschoond gebleven, zoo bewijst dit niets anders, dan dat sommige menschen even onvatbaar zijn voor het Cholera-gift, als voor alle andere smetstoffen. Er *bestaat over het algemeen geene volstrekte besmetting;* zelfs de Pest, de besmettelijkste van alle ziekten, besmet alleen onder zekere voorwaarden en onder bepaalde invloeden, die dezelve begunstigen. Ware dit het geval niet, had er ooit eene volstrekt aanstekende en tegelijk even zoo doodelijke ziekte als de Pest en de Cholera bestaan, dan ware het menschelijk geslacht reeds lang uitgestorven, — men vond ten minste geenen Turk meer in het leven. Ook heerscht de Pest zelfs daar, waar zij thuis behoort, slechts op zekere tijden van het jaar epidemisch, en besmet alleen onder uiterlijke, de verbreiding begunstigende invloeden, dan eens meer, dan eens minder.

Beweert men eindelijk, dat het ontstaan der ziekte door mededeeling zich in de meeste gevallen in het geheel niet laat aanwijzen, zoo ligt de grond

daarvan deels in den vlugtigen aard der smetstof, die eene besmetting zonder onmiddellijke aanraking mogelijk maakt, deels in de weinige naauwkeurigheid, waarmede dergelijke onderzoekingen dikwerf voorbedachtelijk worden in het werk gesteld, of ook wel, om de uiterlijke omstandigheden van de daarin betrokkene personen, niet dan gebrekkig in het werk gesteld kunnen worden. Voor het overige heeft de Cholera ook dit met alle andere aanstekende ziekten gemeen, zelfs met degene, welke eene vaster smetstof bezitten. Wie is in staat aan te wijzen, door wien of door welke middenstof in elk bijzonder geval de aansteking van de kinderpokken, van de pest, van den typhus, van de besmettelijke oogontsteking enz. is te weeg gebragt? Het gebrek van zulke aanwijzing wettigt echter nog in geenen deele het besluit, dat alle deze ziekten niet aanstekend zijn. Integendeel, men trekt het besluit tot eene voorafgegane besmetting, zoodra de ziekte verschijnt. Want tot het vaststellen der aanstekende natuur van eene ziekte behoort slechts een enkel ontwijfelbaar geval van besmetting, terwijl duizend ontkennende bewijzen nog niets afdoen, om voor de miasmatische natuur eener ziekte, of tegen hare contagiositeit als voldingend te getuigen. Nog minder evenwel kan men beweren, dat de ziekte daarom van zelf ontstaan is, omdat men in elk bijzonder geval

niet stellig kon bepalen, hoe de besmetting geschied zij. Dit komt mij even zoo voor, als of men wilde doen gelooven, dat een op vreemden bodem voorkomend Indisch gewas aldaar van zelf ontstaan is, of wel door de werking van atmosphaerische, tellurische en cosmische redenen is te voorschijn geroepen, naardien het niet kan worden bewezen, wie de zaadkorrel geworpen hebbe, of hoe dezelve er anders gekomen zij. Zal echter, om bij dit voorbeeld te blijven, de aan het klimaat en den grond niet gewone plant niet alléén blijven en uitsterven, zal zij zich voortkweeken en vermenigvuldigen, dan moet haar een geschikt klimaat, een toebereide bodem in eene broeikast worden aangewezen.

Zoo dragen ook levenswijs en weêrsgesteldheid het hare bij, om het gedijen en verbreiden der vreemde ziekte, der Aziatische Cholera, op de eene plaats meer, dan op de andere te begunstigen, hoezeer zij even zoo min door invloed van het klimaat of door fouten in de diëet bij ons kan worden te voorschijn geroepen, als de blootelijk gemeste grond en de broeikasten op zich zelve toereikende zijn tot het telen van gewassen. Zonder zaden is geene voortteling mogelijk; het zaad alléén doet het evenwel ook niet. Tarwe op keisteenen geworpen, ontwikkelt zich niet; slechts hier en daar, wanneer een vruchtbare regen haar bevochtigt, komt een

halmtje te voorschijn — doch op goede bouwaarde gezaaid, vervult zij spoedig een' geheelen akker met graan.

7. *De ziekte verschijnt op nieuw in plaatsen, waar zij reeds had opgehouden te bestaan.* Dit op nieuw verschijnen, en de aard en wijze, waarop dit pleegt te gebeuren, levert een bewijs voor hare contagieuse natuur, vermits miasmatische ziekten, indien zij werkelijk terug komen, zulks niet in een zoo kort tijdsverloop doen, en zich dan onder geheel andere verschijnselen vertoonen. Zoo is de Cholera in Odessa, Moskau, Danzig, Polen, Elbing enz. op nieuw, en, zoo als men kan bewijzen, dan eens door militaire command'o's, dan eens door vreemde reizigers binnengebragt, of voor de tweede maal uitgebarsten in ziekenhuizen, waar men de vereischte reiniging had verwaarloosd, en zoo zal het blijven voortgaan, tot dat de ziekte, even als de kinderpokken, de syphilis enz., bij ons vaste wortelen heeft geschoten, bijaldien men niet eindelijk hare contagieuse natuur algemeen erkent en de noodige voorbehoedmaatregelen daartegen uit eigene overtuiging wil aanwenden. Er wordt, wel is waar, ter wederlegging van dit gevoelen onder andere betrekkelijk Danzig bijgebragt, dat het aan de Regering gelukt is, de zekerheid te bekomen, dat in alle zes gevallen van nieuw ontstane ziekte eene fout in de diëet daaraan schuld had. Ik kan hierop niets anders zeg-

gen, dan dat ik eene door matigheid zoo uitmuntende stad gelukwensch, welke onder zestigduizend inwoners slechts zes menschen weet te vinden, die zich aan eenen misslag in de diëet hebben schuldig gemaakt!

Deze zijn de gewigtigste gronden, bij welke ik gewisselijk nog meer andere zou kunnen voegen, indien ik niet moest vreezen, het geduld van Uwe Excellentie te vermoeijen, waardoor ik vastelijk ben bepaald geworden, aan de contagiositeit der Aziatische Cholera niet in het minst te twijfelen. Mijn geloof hieraan staat onwrikbaar vast; het berust op geene hersenschimmen, maar op eene overtuiging, welke door redenering en ervaring is verkregen. Zij alzoo, die alleen op het belang van den Staat het oog hebben, de kooplieden, en zij, die neringen en hanteringen oefenen, mogen de miasmatische natuur der Cholera nog op den duur met kracht blijven voorstaan: als Arts kan ik het niet. Bijaldien echter desniettegenstaande, het geloof aan de niet contagiositeit van den Aziatischen braakloop ons van Regeringswege mogt geboden worden, zoo blijft mij als een goed en gehoorzaam burger slechts over uit te roepen: » *Heer! ontneem mij het* » *verstand of het geloof!*" —

Alles wat ik kan toegeven, is, dat de ziekte zich niet zoo mededeelbaar, zoo aanstekend en vernielend heeft voorgedaan, als vele andere

contagieuse ziekten, de Pest, de kinderpokken, de typhus enz. Doch ook deze stelling is maar half waar, want bij eene nadere beschouwing van het onderwerp wordt het gansche raadsel op eene voor het menschdom niet zeer bemoedigende wijze opgelost. De oorzaak van de mindere besmettelijkheid der Cholera ligt niet in de ziekte als zoodanig, maar in haar snel beloop. Naauwelijks toch hoort men, dat iemand door haar is aangetast, of hij is ook reeds een lijk. In zeer vele gevallen komt de ziekte in het geheel niet tot dien staat van ontwikkeling, waarin zij zich zou kunnen voortplanten, of zaden van besmetting strooijen. Zij vangt, als ware het, reeds met den dood aan. In alle overige minder boosaardige gevallen is het beloop der ziekte zoo kort, dat maar weinig menschen, zelfs onder toelating van de meest mogelijke vrijheid, gemeenschap met den zieken kunnen oefenen. Wat dan bij de Veepest de dolhamer doet, dat bewerkt hier in de meeste gevallen de natuur en de kwaadaardigheid der ziekte zelve. Beide stellen door een snellen dood den lijder buiten gemeenschap met de gezonden, en verminderen daardoor de verdere uitbreiding der besmetting. Ja men kan vragen, of de ziekte niet nog vernielender voor het menschelijk geslacht zal worden, wanneer wij zullen geleerd hebben, haar beter te behandelen, den dood zijn offer langer te betwisten, en de ziekte

door alle hare tijdperken, zonder dat de dood ons haar voorwerp vroeger ontrooft, te vervolgen; in welk geval het beloop der ziekte niet in weinige uren of dagen, maar, gelijk doorgaans bij den Typhus en de kinderpokken, welligt eerst na eenige weken geëindigd zal zijn?

Eindelijk zijn de offers, die zij reeds heeft doen vallen, ook niet zoo weinig in getal, als onze moeijelijke vertroosters verzekeren. Zij heeft, volgens eene zeer matige berekening, in veertien jaren reeds *twintig millioenen* menschen weggesleept. Gallicië en Hongarijë alléén hebben in een half jaar geheele scharen van menschen daaraan verloren, en men kan als zeker aannemen, dat Pruissen reeds *dertigduizend* menschen daarbij heeft ingeschoten, hoewel nog naauwelijks het tiende gedeelte der Monarchie door de ziekte is aangetast geweest. In enkele buurtschappen is de negende, ja de zevende van het getal inwoners overleden. Voor een' beoefenaar der Statistiek mag dit, bij zijne koele berekeningen van de betrekkelijke sterkte der bevolking in onderscheiden Staten, onbeduidend blijven: voor het menschengeslacht, voor de streken en familiën, die het treft, is zulks geenszins eene onbeduidende zaak.

Ik kan dezen brief niet eindigen, zonder van nog eenige gewigtig schijnende tegenwerpingen

tegen den besmettenden aard der Aziatische Cholera melding te hebben gemaakt.

Tot de meest in het oog loopende verschijnselen, welke tegen de mededeelbaarheid der ziekte, en voor hare zelfontwikkeling schijnen te pleiten, behoort zonder tegenspraak dit, dat menschen, welke zich, naar men zegt, streng afgezonderd en buiten alle gemeenschap met de buitenwereld gehouden hebben, desniettemin door de Cholera werden overvallen. Onaangezien dat tegen zulk een enkel voorbeeld zich honderde laten overstellen, die het tegendeel bewijzen; ook zonder in aanmerking te nemen, dat het zeer bezwaarlijk, ja onmogelijk is, in elk bijzonder geval de personen of zaken uit te vinden, door welke (om van de Geneesheeren, die sterke overbrengers van allerlei besmettelijke ziekten, hier niet te gewagen) onmiddellijk of middellijk de smetstof is aangebragt geworden, zoo zal men mij wel willen toestaan, aan de juistheid van alle dergelijke vertelsels zoo lang te twijfelen, als men niet met minder vooringenomenheid en met minder bijoogmerken, dan zulks tot nu toe geschied is, zulke verhalen aan den man helpt. Ik vraag toch ieder eerlijk man, wat men van zulke ervaringen te houden hebbe, wanneer, zoo als hier in Berlijn, een gelijk voorgeven, van eene geheele corporatie afkomstig, als een treffend voorbeeld van dien aard en als een bewijs voor het van zelfontstaan der ziekte door eene fout in de

dieet (eene overlading der maag door komkommersalade) in een sterk bewoond gesticht voorgedragen, en met de daaruit afgeleide voorstellen, om alle maatregelen van policie op te heffen, aan de hoogere en de hoogste Collegiën aangeboden is, en het dan, na een slechts oppervlakkig onderzoek gebleken is, dat de ziekte reeds vóór de aangevangene afsluiting door den eersten, aldaar met verschijnselen van Cholera overledenen, is ingebragt geworden. De tegenstrijdigheid komt echter nog sterker uit, zoodra men weet, dat, terwijl het voorgevallene in dit gesticht door de Bestuurderen van hetzelve als een bewijs voor den niet besmettelijken aard der ziekte werd voorgedragen, de aldaar praktiseerende Geneesheer uit dezelfde verschijnselen de besmettelijkheid en het van buiten inbrengen der ziekte in het gesticht, op eene meer dan voldoende wijze voor een gezelschap van Doctoren bewezen, en het resultaat zijner onderzoekingen later ook ter kennis van het algemeen gebragt heeft (*).

Een ander naar den schijn nog gewigtiger bezwaar tegen het aanstekings-vermogen der Aziatische Cholera, is dit: » dat zij uit andere » ziekten, die reeds langer of korter vóór het » uitbarsten der wezenlijke Cholera in eene streek » heerschen, eerst gevormd wordt, en dat alle

(*) Berliner Cholera-Zeitung, N°. 13.

» menschen in eene streek, waar de Cholera gras-
» seert, zich meer of min onpasselijk gevoelen, en
» hoofdzakelijk aan kwalen in het onderlijf lijden."

Ware dit wezenlijk het geval, zoo zou er zekerlijk meer grond voorhanden zijn, om aan de miasmatische natuur der ziekte te gelooven, dan zulks nu te verantwoorden is, bij het bestaan van zoo vele daartegen aandruischende daadzaken. Het is echter geheel anders met de zaak gelegen.

Het is waar, dat niet alleen andere epidemische en sporadische ziekten, zoo als: tusschenpoozende koortsen, zinkingziekten, graauwe loop enz. het verschijnen van den bedoelden braakloop voorafgingen, maar dat zelfs de Européesche braakloop zich niet zelden als voorlooper van de Aziatische ziekte even zoo vertoonde, als alle deze krankten ook vóór het uitbreken van andere Epidemiën op bepaalde tijden van het jaar verschijnen kunnen. Werd nu toevallig, bij eene juist destijds grasseerende ziekte, de Aziatische Cholera aangebragt, zoo vond zij niet alleen een' zeer vruchtbaren bodem voor hare verdere menigvuldige uitbreiding, maar het scheen ook, als of zij uit de nu heerschende tusschenpoozende koortsen, uit den nu heerschenden graauwen loop, of uit de aanvallen van gewonen braakloop nu eerst geboren was. Men meende hierom nu eens in dezelve niets anders te vinden, dan eene bedekte tusschenpoozende koorts

van gevaarlijken aard, dan wederom eenen in zijne toevallen slechts hooggeklommen gewonen braakloop. Ik ben er verre af, eenen Geneesheer, wiens waarneming van den gang der ziekten zich tot een enkel standpunt bepaalt, deswege een verwijt te doen, want de zaak op zich zelve heeft veel bedriegelijks. Wanneer men intusschen zijnen blik boven de afzonderlijke gevallen verheft, en gelegenheid heeft, om het gros der verschijnselen te volgen, zoo zal men weldra bevinden, dat de Aziatische Cholera menigwerf, zonder *eenigen voorbode of voorlooper van ziekten*, zoowel enkele voorwerpen, als gansche streken en plaatsen overvalt, en dat, waar dit het geval niet is, men niet kan spreken van den overgang der eene ziekte tot de andere, van het klimmen eener en derzelfde ziekte tot een' hoogeren en boosaardiger vorm, maar enkel en alleen van een *toevallig zamentreffen* van twee in haren aard zeer verschillende ziekten.

Een sprekend bewijs hiervan leveren ons de steden Wriezen en Potsdam. In beide heerschte, bijzonder onder der troepen van het garnizoen, de gewone Cholera sedert verscheiden maanden op eene geheel ongewone wijze, doch er stierf geen enkele lijder aan. Nu kwam in Wriezen, eer nog deze epidemische ziekte haar einde bereikt had, de Aziatische Cholera onverhoeds daarbij, en het aantal dooden vond paal noch perk.

Men meende nu met regt te kunnen aannemen, dat de ziekte reeds lang aanwezig was geweest, doch eerst na verloop van tijd die veranderde gedaante en dat doodelijk karakter had aangenomen.

Een gelijk lot werd nu ook aan het garnizoen van Potsdam voorspeld, doch er verliepen meer dan vier weken, eer de Aziatische Cholera, bij de wijze maatregelen, die men ter behoeding van deze stad had genomen, uit Berlijn derwaarts werd overgebragt. Inmiddels had zich de ziektetoestand van het aldaar liggend garnizoen veel verbeterd, en alle de toevallen van gewone Cholera waren reeds verdwenen, vóór dat de Aziatische smetziekte daar was ingedrongen. De gevolgen hiervan waren, dat de nieuwe ziekte in Potsdam weinig voedsel gevonden heeft, en het garnizoen geheel van haar verschoond gebleven is, zoo als over het algemeen alle troepen in plaatsen, waar men ter hunner beveiliging zulke lofwaardige inrigtingen, als hier in Berlijn, getroffen heeft, in evenredigheid veel minder, dan de overige bevolking van den Aziatischen braakloop geleden hebben.

Ook in meer verwijderde, van het brandpunt der ziekte meer afgelegene plaatsen, in het Triersche, Aakensche, Mindensche, vooral echter in het Regerings-Departement van Dusseldorp, grasseerde in den zomer en herfst op alle plaat-

sen braakloop, en somwijlen zoo hevig en uitgebreid, dat enkele Ringen waanden, reeds in het bezit der gevreesde smetziekte gekomen te zijn. Deze ziekten zijn weder geheel verdwenen, zonder de gewone sterfgevallen vermeerderd te hebben, of tot den Aziatischen braakloop te zijn opgeklommen of wel daarin te zijn overgegaan; hetwelk trouwens naar mijne gedachten even zoo min mogelijk is, als dat eene gemeene *Distel* tot eene *Ananas* gedije, of dat eene onschadelijke *Pieterselieplant* zich in *giftige scheerling* verandere.

Even zoo, als met de ingebeelde overgangsvormen, staat het geschapen met de pijnen in het onderlijf, waardoor men zegt, dat alle menschen meer of min aangedaan worden op plaatsen, waar de Aziatische Cholera heerscht. Ik zelf heb zulke pijnen ook bij mijne zieken en naaste betrekkingen waargenomen. Ik maakte echter tegelijker tijd nog twee opmerkingen, vooreerst, dat zulks hoofdzakelijk het geval was bij lieden uit den beschaafden stand, niet bij gemeene, zorgelooze en ligtzinnige menschen, nog minder bij kinderen; ten tweede, dat dit verschijnsel binnen korten tijd geheel ophield.

Nu is het eene algemeen erkende zaak, dat vrees en angst, hoezeer zij op zich zelve *nooit* de Cholera Asiatica voortbrengen, en ten hoogste de voorafgaande vatbaarheid voor dezelve slechts

vermeerderen kunnen, de ingewanden van den onderbuik bij voorkeur aandoen. Van angst en zorg nu is vrij algemeen bij de aannadering en de werkelijke komst dezer afgrijsselijke ziekte, geen enkel beschaafd mensch geheel vrij, en al is het ook, dat niet bepaaldelijk de vrees voor besmetting en voor eenen onverhoedschen dood den een' of anderen op eene buitengewone wijze overmeestert, zoo is er toch nog zoo veel, dat mogelijk ten gevolge der ziekte kan voorvallen, zoo als: volksopstand, gebrek aan toevoer van levensmiddelen, bekommering voor het tijdelijk bestaan, vermeerderde uitgaven, verminderde of geheel ophoudende verdiensten enz., 't welk zeer geschikt is, zelfs den behoedzaamsten, deels voor zich zelven, deels voor zijne betrekkingen bezorgd te maken, en die soort van gemoeds-aandoeningen op te wekken, welke eene storenis in de verrigtingen van de onderbuiksingewanden ten onmiddellijken gevolge hebben. Deze storenis wijkt echter wederom, zoodra men zich slechts de overtuiging heeft verschaft, dat men zonder noodzakelijkheid is beangst geworden, dat toch niet alle menschen door de Cholera worden aangetast, en dat ook niet alle lijders daaraan komen te sterven. De geheele zaak is dus niets anders, dan eene zoogenaamde *kanonkoorts.*

Ware het een gevolg van atmosphaerische, of welke andere algemeene werking, zoo zouden

niet alleen alle menschen, zonder onderscheid van stand of ouderdom, daardoor worden overvallen, en dat dit niet zoo is, daarvan kan men zich het best in ziekenhuizen overtuigen; maar het verschijnsel zoude ook niet zoo spoedig kunnen verdwijnen, en veeleer met de grootere uitbreiding der Cholera moeten toenemen, waarvan juist het tegendeel plaats heeft. In het algemeen zal echter elk waarheidlievende, niet door vooroordeelen verblinde en aan het ziekbed geoefende Geneesheer met mij in de overtuiging deelen, dat, bij het bestaan der Aziatische Cholera, of een volmaakt gunstige gezondheids-toestand onder het volk heerschende is, of de overige voorkomende ziekten, onbekommerd om de Cholera, haren gewonen loop nemen, naar het verschil der algemeene uiterlijke invloeden. Dat echter juist deze algemeene uiterlijke invloeden, met name die van den dampkring, de oorzaak der Cholera niet tevens bevatten kunnen, zal een ieder toestemmen, die (afgezien zelfs van andere vroeger gedachte gronden) ten laatste nog dit in overweging neemt, dat bepaaldelijk die menschen, welke den ganschen dag door deze zoo verderfelijk vooronderstelde lucht inademen, minder gevaar loopen, dan de thuiszittenden, om door de Cholera te worden aangegrepen. (In Berlijn b. v. is niet een enkel huurkoetsier, niet een enkel postillon door de Cholera aangetast geworden).

Zal ik nu nog een paar woorden over de natuur van het Cholera-gift zelve in het midden brengen, zoo bestaat mijne geloofsbelijdenis, volgens reeds gemaakte ervaringen, die zekerlijk nog niet voldoende zijn, om hierover iets bepaalds te kunnen vaststellen, kortelijk in de navolgende stelregels:

1. De smetstof der Aziatische Cholera is van eene minder vaste natuur, dan de smetstof der pest en kinderpokken; zij laat zich daarom ligter vernielen dan deze, maar daarentegen kan zij ook zonder onmiddellijke aanraking gemakkelijker op anderen overgaan.

2. De lucht kan slechts in zoo verre als geleider der smetstof worden aangemerkt, als zij in de nabijheid van den lijder met deze meer of min bezwangerd is. Op afstanden van eenig belang wordt het gift door de lucht niet medegevoerd, anders zouden afzonderingen van enkele familiën en gestichten, planken heiningen en dergelijke voorbehoedmiddelen, zoo als dit honderdmalen is bewezen, tegen de aansteking der ziekte niet kunnen vrijwaren. Lucht en water werken gelukkigerwijze eer ontsmettend, dan dat men ze als bronnen of geleiders van het Cholera-gift zoude mogen beschuldigen.

3. Het Cholera-gift kan op levenlooze voorwerpen hechten, en daarom zoowel door deze, indien zij met Cholera-lijders in verband gestaan

hebben, als door den mensch zelven verder worden verspreid.

4. Het uit eene ader afgetapte bloed, zoo als ook de ontlastingen van Cholera-lijders, schijnen in het bijzonder, zoolang zij nog warm zijn, de meeste smetstof te bevatten; desgelijks ook kamerlucht, die, bestendig met de uitwaseming der zieken en derzelver adem bezwangerd, niet geregeld door een' nieuwen luchtstroom wordt afgewisseld. Daarom worden ook ziekenoppassers, in het bijzonder dan, wanneer zij den nacht over in het vertrek van de lijders slapen, zoo dikwerf, en herstellende zieken, wanneer hun geen ander verblijf wordt aangewezen, bij herhaling door de Cholera overvallen.

5. De ziekte schijnt in alle tijdperken van haren loop een smetgift te kunnen ontwikkelen; sterker echter in het laatste, dan in het eerste tijdperk.

6. Lijken schijnen slechts zoolang, als zij nog warm en niet gereinigd zijn, besmettelijk te wezen. Vandaar, dat lijkwachters en reinigsters van afgestorvenen veel meer bij het verrigten van hun werk, dan Geneesheeren bij het openen en onderzoeken van lijken, besmet worden.

7. Het volhouden van eene doelmatig ingerigte afzondering en reiniging is het eenige middel, om het overbrengen der smetstof van voorwerp tot voorwerp, van plaats tot plaats, en ten

gevolge daarvan de ziekte zelve in haren voortgang te stuiten, en haar wederkeeren te verhoeden. Met deze maatregelen behoort eene even zoo geregelde, als uitgebreide verzorging der armen, met name in groote steden, hand aan hand te gaan; de afsluiting zelve echter moet derwijze gehandhaafd worden, dat het bedrijvig verkeer daardoor op den duur niet belet wordt, en er door te strenge maatregelen van policie geen grooter kwaad wordt aangebragt, dan men zoekt af te wenden.

Ik sluit deze vlugtige aanmerkingen met den wensch, dat zij, bijaldien Uwe Excellentie ze der openbaarmaking waardig keurt, iets ter verdere opheldering van deze raadselachtige ziekte mogen bijdragen, doch dat zij over 't geheel niet mogen beschouwd worden als een afgewerkt stuk, maar blootelijk als eene voorloopige bijdrage voor eene meer grondige behandeling van dit onderwerp.

